

ЗАСТОСУВАННЯ ТЕСТІВ З КОМПОЗИЦІЇ В ДОПРОФЕСІЙНІЙ ХУДОЖНІЙ ОСВІТІ

Олена Калініченко,

*доцент кафедри теорії архітектури і містобудування
Національного авіаційного університету, член Спілки дизайнерів України (м. Київ)*

У статті розглянуто значення допрофесійної художньої підготовки з композиції для успішного складання абітурієнтами фахових вступних іспитів. З метою забезпечення інтенсивності та якості навчання старшокласників композиції запропоновано спеціально розроблені дидактичні тести та визначено особливості їх застосування.

Ключові слова: допрофесійна художня освіта, навчання композиції, тести.

Нині професії художника, дизайнера, архітектора набули популярності й користуються широким попитом. Проте не всі художньо обдаровані випускники загальноосвітніх шкіл зможуть здобути улюблену професію у відповідних вищих навчальних закладах через недостатній рівень підготовки до вступу. Негативно може вплинути й перерва в навчанні образотворчому мистецтву. Тому без допрофесійної художньої освіти успішно витримати творчий конкурс абітурієнту складно. Зазвичай до вступних випробувань з усіх художніх спеціальностей входить композиція: як окремий іспит та як складова рисунка й живопису. Хоч яким був би зміст завдання з композиції, для його виконання завжди необхідні теоретичні знання та навички їх практичної реалізації.

Щоб забезпечити високу інтенсивність та якість підготовки з композиції майбутніх абітурієнтів, доцільно застосовувати ефективні методи навчання, метою яких є **одночасно** перевірка якості засвоєння отриманих знань, їх закріплення та творча інтерпретація в практичній діяльності. Одним із таких методів є спеціально розроблені тести з композиції.

Хоча тестування не є новим методом у педагогічній теорії та практиці [2, с. 329], його використання для контролю й оцінки практичної художньо-творчої діяльності не набуло поширення. Можливо, через те, що зазвичай правильна відповідь на тест завжди конкретна і однакова для всіх опитуваних. Саме в цьому його переваги: зручність у застосуванні, безпристрастність і об'єктивність оцінювання, швидкість обробки результатів [3, с. 152]. Пристосування тестів до особливостей художньо-творчої, зокрема композиційної, діяльності, яка передбачає унікальність авторського виконання, є актуальною науковою проблемою. Розв'язання її можливе за умови розробки тестових завдань і тестових

вправ з композиції, виконання яких потребує образотворчої діяльності, а ключем до кожного тесту, крім текстової відповіді, є алгоритм виконання або графічна схема.

Такі тести доцільно запровадити в навчання композиції учнів профільних художньо-естетичних класів загальноосвітніх та середніх спеціалізованих шкіл або слухачів відповідних підготовчих курсів вищих навчальних закладів. Метою даної статті є ознайомлення вчителів і викладачів з особливостями використання дидактичних тестів з композиції та авторською методикою застосування тестових завдань і тестових вправ у допрофесійній художній освіті.

Навчально-методичних видань, які б у компактній доступній формі містили узагальнений теоретичний матеріал з композиції та комплекс послідовно ускладнених завдань, що допомогли б абітурієнтам у підготовці до створення гармонійної композиції, не так багато. Поряд з підготовки до вступного іспиту з композиції дають В.Михайленко, М.Яковлев [1, с. 284]. Старшокласникам можуть також стати в пригоді підручники та посібники Є.Шорохова, М.Козлова, Г.Кулебакіна, О.Голубевої, Т.Костенко, О.Максименко, значну увагу в яких приділено вивченню основних законів композиції та практичному вирішенню конкретних композиційних завдань. Як позитивний досвід навчання композиції можна назвати методи, запропоновані О.Кайдановською (комплекс художньо-композиційних умінь), В.Щербіною (система композиційних вправ), М.Пічкурмом (тренінг), хоч вони і розроблені для студентів вищих навчальних закладів.

У навчанні образотворчому мистецтву учнів загальноосвітньої школи Л.Божко, Г.Іванеску, Н.Сольнікова пропонують використовувати тести для пе-

ревірки знань під час підсумкового, тематичного контролю або в позаурочний час для гурткової, виховної роботи. Проте з числа цих тестів – безпосередньо з композиції обмаль.

Розглядаючи застосування тестів у педагогічній діяльності, Є.Михайличев вводить поняття: "дидактичний тест" як систему взаємопов'язаних завдань; "тестове завдання" як складовий елемент дидактичного тесту; "субтест" як групу тестових завдань до самостійного розділу знань; "батарею тестів" як серію спеціально підібраних для діагностики тестів [4, с. 6–7]. Дослідник вважає, що незалежно від змісту та форми побудови тестом можна вважати тільки таку систему спеціально складених завдань, розв'язок яких має односторонньо правильні відповіді або чіткий опис (як мінімум – на рівні рангової шкали) критеріїв інтерпретації та оцінки відповідей (хоча б як "правильні – неправильні") [4, с. 16].

Залежно від специфіки освітньої галузі, особливостей навчального предмета науковці В.Аванесов, Г.Александров, А.Анастасі, І.Зєєр, В.Калілін, Є.Михайличев, В.Распопов наводять різноманітні форми та прийоми побудови дидактичних тестів, проте зазначають як обов'язкову умову можливість їх об'єктивної оцінки та фіксації.

Основною вимогою до тестів є їх відповідність за змістом і обсягом навчальному матеріалу, який включено в навчальну програму з відповідної дисципліни. Тому необхідно зазначити, що запропоновані нами тести складено відповідно до програми з композиції для слухачів підготовчих курсів Інституту доуніверситетської підготовки Національного авіаційного університету [5, с. 3–32] за напрямками "Архітектура" та "Дизайн" і учнів 10–11-х класів спеціалізованих загальноосвітніх шкіл художнього профілю [5, с. 32–56].

Практика застосування тестів з композиції підтверджує їх ефективність та доцільність проведення. Завдяки встановленню однакових вимог до виконання тестів усувається суб'єктивізм в оцінюванні, створюються умови для ефективного використання часу навчальних занять. Хоч тестові оцінки мають відносний характер і вказують лише на місце, яке посідає учень щодо відповідної норми, у навчанні композиції сам процес виконання тестів відіграє значну роль: виявляється ґрунтовність засвоєння навчального матеріалу, зміцнюється стійкість закріплення його в пам'яті, розширюються можливості відтворення знань, формуються уміння їх вільного творчого застосування на практиці.

Особливістю розроблених тестів з композиції є їх поділ на *тестові завдання* (мають на меті перевірку глибини засвоєння знань з теорії композиції) і *тестові вправи* (для виявлення умінь і навичок їх практичної ре-

алізації). Тестові завдання зазвичай закриті за формою: передбачають вибір правильної відповіді з кількох пропонуєваних, тільки в окремих випадках їх вирішення потребує виконання схематичного рисунка. Тестові вправи завжди відкриті за формою, їх виконання передбачає конкретну практичну роботу, тому вони слугують засобом перевірки вправності опитуваних у певних аспектах композиційної діяльності. Тестові вправи виконуються на основі готових графічних зображень (спеціально розроблених рисунків), або містять композиції, виконані учнями за власним задумом (тобто такі, що різняться не тільки самими відповідями, а й специфікою авторського виконання). Попри творчий характер, вони залишаються тестами, адже підлягають перевірці за певною схемою або алгоритмом дії виконавця.

У процесі виконання тестів з композиції виявляється здібність учнів аналізувати теоретичний матеріал, а також виражати свої думки засобами графіки, демонструючи цим уміння та навички композиційної діяльності. Перевірка тестів передбачає не тільки виявлення наявності або відсутності правильних відповідей на тестові завдання, а й встановлення причини допущених помилок. Це допомагає учням опанувати недостатньо засвоєний або хибно трактований навчальний матеріал та самостійно зробити висновки щодо глибини своїх знань та вмінь з композиції. Формування здатності старшокласників до самокритичного оцінювання своїх творів, прищеплення їм навичок самоперевірки є надзвичайно важливими для них як для майбутніх абітурієнтів. Адже адекватна самооцінка допоможе об'єктивно проаналізувати, доповнити або виправити композицію на вступному іспиті. Щоб така самоперевірка відображала реальний рівень підготовки, необхідно ознайомити учнів з вимогами до рівня знань, умінь та навичок з композиції та критеріями оцінювання навчальних досягнень [6].

Відразу після перевірки тестів доцільно провести доброзичливе змістовне обговорення результатів тестування. У цьому полягає головна відмінність між традиційним дидактичним тестом і тестом з художньої, зокрема композиційної, діяльності, оскільки результатом його виконання може бути як стандартизована відповідь, так і оригінальний авторський твір. Звичайно, викладач має застосовувати індивідуальний підхід в оцінці художніх робіт, проте і самим школярам (як майбутнім абітурієнтам) для отримання більшого досвіду дуже корисно проаналізувати не тільки власну роботу, а й своїх однокласників.

Для ознайомлення з особливостями застосування тестів з композиції пропонуємо тестові завдання й тестові вправи до блоку питань, що охоплюють вивчення її теоретичних засад. Адже опанування знаннями основних

законів, правил і прийомів композиції є тим фундаментом, на якому вибудовується гармонійна композиція.

Усі тестові завдання та тестові вправи до блоку питань, що охоплюють вивчення теоретичних засад композиції, передбачають використання наочності й проведення порівняльного аналізу зображень з метою як перевірки засвоєння навчального матеріалу, так і усвідомлення вимог до:

- правильного розташування композиції на аркуші певного формату;
- свідомої побудови закритої чи відкритої композиції відповідно до поставленого завдання;
- пошуку прийомів формування цілісної врівноваженої композиції з яскраво виявленим центром.

Як приклад, наведено виконання тестових завдань і тестових вправ слухачами підготовчих курсів Інституту доуніверситетської підготовки Національного авіаційного університету.

У поданих тестах використано ілюстрації:

Тестове завдання 3. Кравченко О. Книжкова ілюстрація; Казаков Г. "Свіжий вітер над Дніпром".

Тестове завдання 4. Казаков Г. "Оболонь", "Московський міст"; Кравченко О. Книжкові ілюстрації.

Тестова вправа 3. Клемке В. Книжкова ілюстрація; Хокусай К. "Тварини".

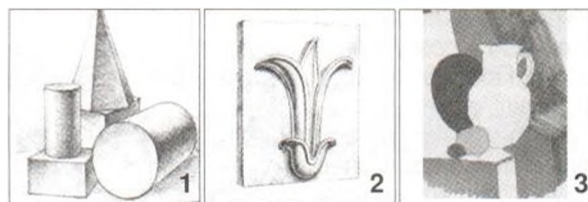
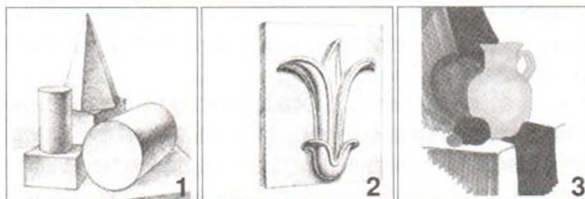
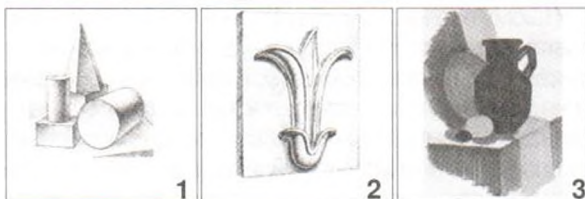
Тестові завдання

до блоку питань, що охоплюють вивчення теоретичних засад композиції

Тестове завдання 1.

Позначте * композицію, елементи якої врівноважені та оптимально підібрані:

за розміром за розміщенням за тоном

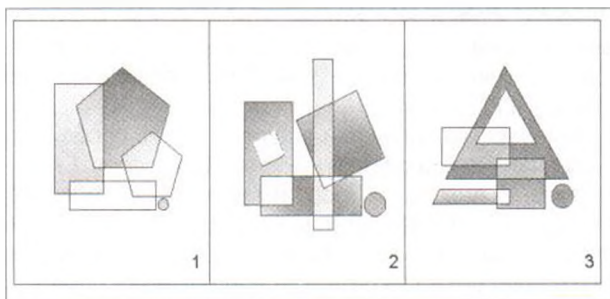

Максимальний бал – 9: по 3 бали за кожну правильну відповідь.

Тестове завдання 2.

В якому рисунку вилучення круга не призведе до порушення рівноваги і втрати цілісності композиції.

Відповідь: рисунок № __.

Максимальний бал – 3.

Тестове завдання 3.

Проаналізуйте прийоми формування композицій у поданих ілюстраціях. Визначте відкриту й закриту композицію та зобразіть до них композиційні схеми.

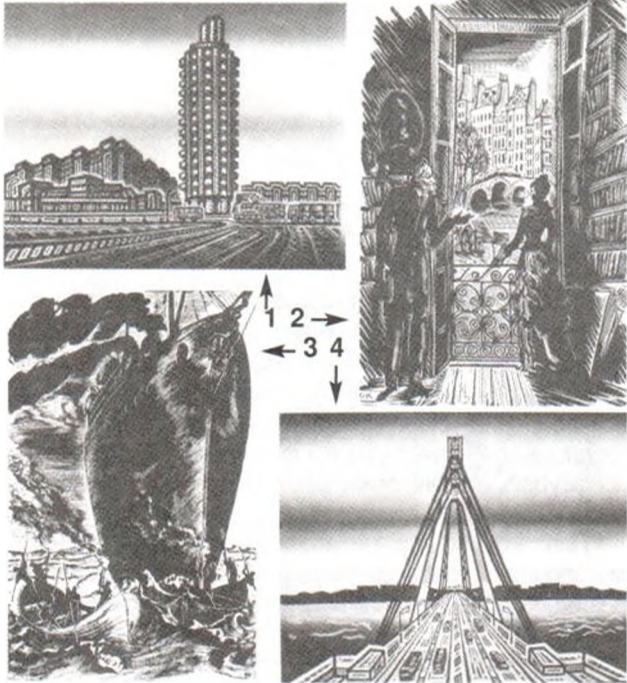
1. Композиція 1 ____

2. Композиція 2 ____

Максимальний бал – 6: по 3 бали за кожну правильну відповідь.

Тестове завдання 4.

Визначте засоби формування центру композиції в поданих ілюстраціях.

Із запропонованих варіантів відповідей оберіть правильні:

- а – величина;
- б – тон;
- в – силует;
- г – світло;
- д – фактура;
- е – контраст;
- є – ритм;
- ж – конфігурація;
- з – пляма;
- і – композиційна пауза.

Відповідь:

- Рис.1 _____
- Рис. 2 _____
- Рис. 3 _____
- Рис. 4 _____

Максимальний бал – 12: по 3 бали за кожну правильну відповідь.

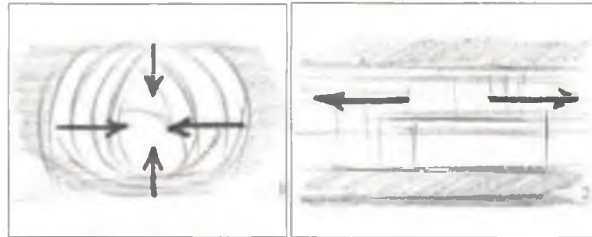
Відповіді та коментарі до тестових завдань

Тестове завдання 1. Композиція, елементи якої врівноважені та оптимально підібрані: за розміром – 2 (композиція 1 занадто маленька для такого формату, композиція 3 майже виходить за межі картинної площини); за розміщенням – 3 (композиція 1 піднята вверх, композиція 2 зсунута вправо і вниз); за тоном – 1 (в композиції 2 темна ліва частина переважає, композиція 3 розбита за тоном).

Тестове завдання 2. Вилучення круга не призведе до порушення рівноваги й утрати цілісності композиції в рисунку 2 (він переважає композицію вправо та дрібнить її). У рисунку 1 круг врівноважує затемнені верхню й ліву частини композиції, у рисунку 3 круг зберігає цілісність обрису композиції, яка вписується в трикутник.

Тестове завдання 3. Композиції: 1 – закрита, 2 – відкрита. Основні формотворчі лінії першої композиції спрямовані всередину, її обрамляють дерева, утворюючи центр композиції; формотворчі лінії другої композиції спрямовані назовні, у ній немає перешкод для вільного розгортання вшир, і композиція не має центру.

Композиційні схеми

Композиція 1. Закрита

Композиція 2. Відкрита

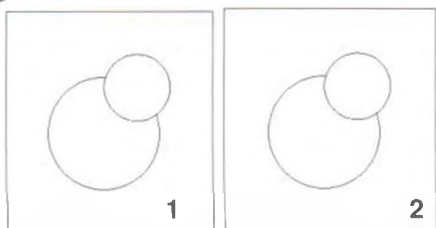
Тестове завдання 4. Формування центру композиції в поданих ілюстраціях здійснено за допомогою різних засобів: рис. 1 – а, б, в, д, е, є; рис. 2 – а, б, г, е, і; рис. 3 – а, б, з, е; рис. 4 – а, в, е, є, ж. Серед пропорованих відповідей є близькі за значенням (в – силует, ж – конфігурація, з – пляма), тому, якщо учень допускатиме їх заміну, не варто вважати це грубою помилкою. Крім того, через те, що тести зазвичай друкуються чорною фарбою, серед відповідей немає поняття "колір", хоча саме він часто грає основну роль у формуванні центру композиції. Тому треба обов'язково акцентувати увагу учнів на значенні кольорової плями як центру композиції, а при можливості – виготовляти тести з кольоровими ілюстраціями.

Тестові вправи

до блоку питань, що охоплюють вивчення теоретичних засад композиції

Тестова вправа 1.

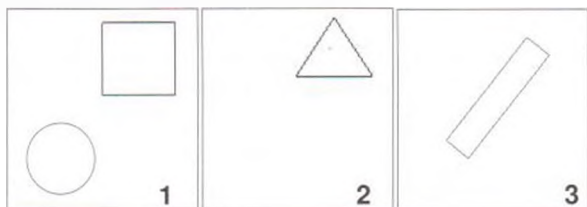
Домалюйте композиції так, щоб перша стала відкритою, а друга – закритою.

Максимальний бал – 3: по 1,5 бали за кожну композицію.

Тестова вправа 2.

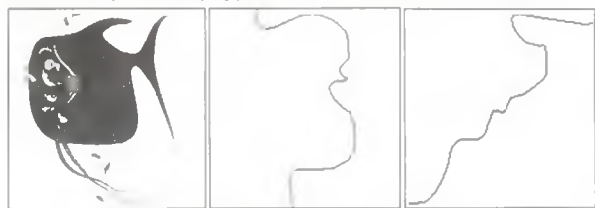
Створіть композиції з геометричних фігур: домалюйте до поданих фігур іще три таким чином, щоб вони об'єднали композицію в одне ціле.

Максимальний бал – 9: по 3 бали за кожну композицію.

Тестова вправа 3.

Розгляньте художні образи на ілюстраціях. Створіть образи природних форм на основі запропонованих ліній та геометричних фігур. Дайте назви композиціям.

Назва рис. 1

Назва рис. 2

Назва рис. 3

Назва рис. 4

Максимальний бал – 12: по 3 бали за кожну композицію.

Тестова вправа 4.

Створіть композиції на основі зображення паралелепіпеда, використавши необхідні композиційні прийоми для передачі враження монументальності форми.

Укажіть прийоми, які ви застосували.

Прийом _____ Прийом _____

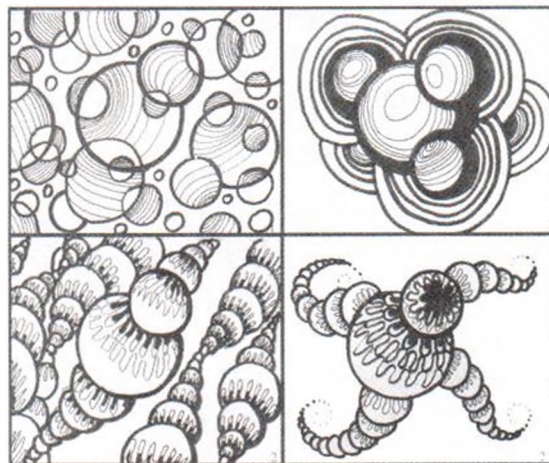
Максимальний бал – 6: по 3 бали за кожну композицію.

Відповіді та коментарі до тестових вправ

Тестова вправа 1. Для того щоб перша композиція стала відкритою, можна: 1) ввести до неї елементи, подібні за розміром, формою, тоном до фігури, розміщеної посередині і рівномірно, можна навиліт, розмістити їх на площині; 2) ввести до неї форми, які за характером конфігурації активні, орієнтовані назовні або виражають спрямований рух.

Для того щоб друга композиція стала закритою, формотворчі лінії треба спрямувати всередину; елементи, розташовані посередині, виділити як центр композиції.

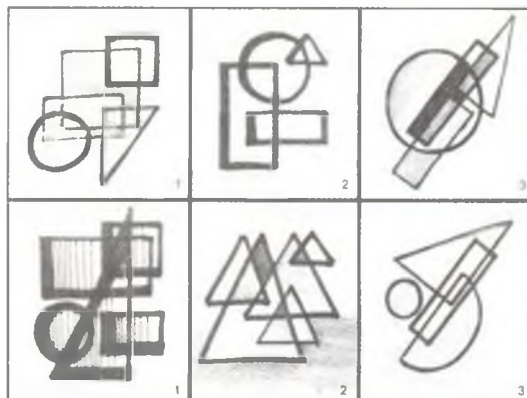
Приклади виконання

Тестова вправа 2. Методичною метою виконання цих тестових вправ є перевірка: навичок організації центру композиції, уміння взаємно підпорядковувати між собою та урівноважувати форми, опанування способами надання їй цілісності та неподільності. У першій композиції необхідно об'єднати дві рознесені по діагоналі рівновеликі фігури третьою, яка стане композиційним центром, а дві інші допоможуть встановити рівновагу. Створюючи другу композицію, треба органічно включити до неї далеко віднесений від геометричного центру маленький елемент так, щоб без нього композиція втратила свою цілісність, а також щоб він не сприймався зайвим. У третій

композиції для надання їй цілісності можна до елемента, розташованого по діагоналі, додати інші, орієнтовані в такому ж напрямі, та використати паралельність ліній для закономірного розміщення елементів. Крім того, цілісності можна досягти, об'єднавши елементи композиції тоном, підпорядкувавши другорядне головному.

Приклади виконання

Тестова вправа 3. Виконання вправи передбачає виявлення рівня розвитку фантазії, уяви, просторового мислення, а головне – здатності до створення художнього образу. На допомогу учням і як приклад виконання надано графічні зображення: силуетне та лінійне, побудоване на основі геометричних фігур. Так само необхідно виконати і вправи. Для створення художнього образу учням треба пригадати прийоми стилізації форм, з якими вони мали ознайомитися в школі. Постійними вимогами залишаються: оптимальне розміщення зображення у форматі, врівноваженість композиції. Створюючи художній образ на основі ліній, геометричних фігур, учні не тільки реалізують завдання цієї тестової вправи, а й готуються цим до сприйняття наступних, більш складних тем програми, пов'язаних із стилізацією форми.

Приклади виконання

Сім'я мухоморів

Веселе порося

Дерева-велетні

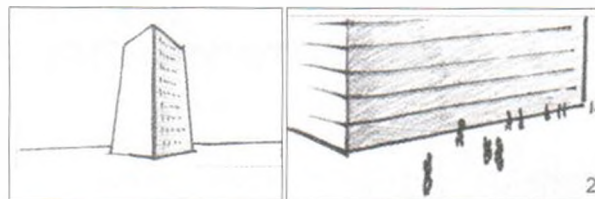
Вірний друг

Мудра сова

Восьминіг-оптиміст

Тестова вправа 4. Для передачі враження монументальності зображення виконують на тлі низького горизонту або подають його фрагментарно.

Приклади виконання

Прийом застосування низького горизонту

Прийом фрагментарності зображення

Особливістю застосування тестів з композиції є також створення умов для залучення інших методів навчання: наочних; письмового і графічного контролю; аналізу, узагальнення та конкретизації; самоконтролю та самооцінки і, звичайно, забезпечення успіху в навчанні. Така комплексна взаємодія методів підвищує ефективність тестів, активізує свідоме сприйняття знань, стимулює аналітичні здібності та пробуджує фантазію й уяву старшокласників, спонукає їх до творчого самовираження.

Застосування тестів у навчанні композиції інтенсифікує процес допрофесійної підготовки, стимулює художньо-творчу діяльність абітурієнтів. Тому доцільним є подальший пошук методик складання тестів, які можна використати в композиційній діяльності.

(Далі буде).

ЛІТЕРАТУРА

1. Михайленко В.Є. Основи композиції (геометричні аспекти художнього формотворення): [навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл.] / В. Є. Михайленко, М. І. Яковлев. – К. : Каравела, 2004. – 304 с. – (Серія "Вища освіта в Україні").

2. Гончаренко С. Український педагогічний словник / Семен Гончаренко. – К. : Либідь, 1997. – 376 с.

3. Фіцула М.М. Педагогіка : [навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл.] / Михайло Фіцула. – [2-ге вид.]. К. : Академ-видав, 2005. – 560 с. – (Серія "Альма-матер").

4. Михайльчев Е.А. Дидактическая тестология / Евгений Михайльчев. – М. : Народное образование, 2001. – 432 с. – (Серія "Профессиональная библиотека учителя").

5. Навчальні програми з дисципліни "Композиція" / [уклад. О.В.Калініченко]. – К. : НАУ, 2006. – 56 с.

6. Композиція: [методичні рекомендації до оцінювання навчальних досягнень слухачів підготовчих курсів] / автор-уклад. О.В.Калініченко. – К. : НАУ, 2007. – 40 с.